

ОПЕРАЦІЙНІ ВПЛИВИ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦІВ

Василь БЕРЕГОВОЙ

Copyright © 2009

Актуальність теми дослідження спричинена змінами у суспільній свідомості українців, які відбуваються під впливом телефіру.

Проблема дослідження полягає у виявленні методів впливу на суспільну свідомість українців.

Ступінь розробленості проблеми. Проблемі впливів на свідомість українців присвячені праці С. Берегової, М. Дроздової, Є. Головахи, І. Попової, О. Злобіної, С. Макеева та ін. Водночас тема операційних впливів на суспільну свідомість українців поки що залишається недостатньо дослідженою, як через їх швидкоплинність, так і через відсутність інструментів моніторингу та державних експертних інституцій, зайнятих розв'язанням цієї проблеми на постійній основі.

Мета статті – розкрити впливи слів-подразників, що навіюють дискретний змінений стан суспільної свідомості українців.

Методами дослідження є логіко-евристичні засоби, контент-аналіз.

Ключові слова: *дискретний стан свідомості (ДСС), дискретний змінений стан свідомості (ДЗСС), стабілізатори дискретного стану свідомості, первісне мислення, перцептуальний захист.*

Слово – це сила, спрямована на зміну ДСС людини. Під останнім розуміється те, що Ч. Тарт називає унікальною динамічною структурою чи сукупністю психічних структур, певною активною системою, елементами якої також є психічні підсистеми [1].

ДСС має чотири стабілізатори:

1) стабілізація навантаженням – коли енергія уваги-усвідомлення, а також інші види психічної енергії, які використовуються для активації бажаних структур, підтримуються на певному рівні тим, що психічна система людини підкорена виконанню якогось завдання;

2) стабілізація негативного зворотного зв'язку – це процес коректування роботи тих

структур (підсистем), які через певні збої надто відхилилися від норми, за якої має місце стабільність;

3) стабілізація позитивного зворотного зв'язку – коли структури (підсистеми), не виходячи за рамки звичного і бажаного режиму своєї роботи, накопичують певний позитивний досвід, який підвищує ефективність усієї цієї роботи;

4) стабілізація обмеження – коли певні процеси зорієнтовані на обмеження впливу таких структур, які могли б дестабілізувати зазначену систему в цілому.

Ч. Тарт зазначає, що ДЗСС навіюють два види впливів – руйнування та формування. Перший, дестабілізуючи базовий стан свідомості, спрямований на погашення чотирьох стабілізаторів, які втримують систему в нормальному (звичному) стані. Наприклад, вигук у той момент, коли людина читає, привертає її увагу, однак не до навіювання ДЗСС. Для такого навіювання потрібно ідентифікувати всі процеси стабілізації і зруйнувати їх безпосередньо, або опосередковано, коли вплив підкоряє певні психологічні функції свідомості, доводячи їх до межі і змушуючи її переходити. Скажімо, декотрі підсистеми свідомості можуть руйнуватися через перевантаження подразниками чи через їх повну відсутність, або через якийсь аномальний подразник, що виходить за рамки звичайного сприйняття.

Вплив формувальних тенденцій тих подразників, які перетворюють свідомість із порушеними функціями у нову форму ДЗСС, є іншим, спрямовально-діяльним. Однак й такі формуючі сили здатні також руйнувати функції базового стану свідомості, якщо вони не сумісні із останніми. Ось чому одні і ті ж подразники виступають і як руйнівні, і як формувальні. Так, розгляд людиною будь-якої діаграми у звичайному стані свідомості, для якого ця діаграма не має особливого значення, є слабким под-

разником і, відповідно, володіє незначною руйнівною силою. Однак та ж діаграма, що розглядається особою, котра перебуває у зміненому стані свідомості, має для неї здебільшого важливий смисл чи доставляє естетичне насолодження і, таким чином, почасти стає тим, що називають “мандалою” при медитації, тобто особливою формувальною вагомністю.

Водночас важливою є проблема виміру ДЗСС, що визначається й розв’язується шляхом виміру глибини базового стану свідомості чи інтенсивності. Тоді про зміни системи можливо розмірковувати за тим, наскільки вони діяльно сягають цієї глибини, збільшують чи зменшують її.

Одним із головних засобів, які ведуть до навіювання ДЗСС, є слово-подразник. У моменти впливів першого чи другого видів воно, сприймаючись суб’єктом, утримує чіткий умовний смисл у первинному фокусі свідомості; крім того, суб’єкт володіючи достатньою і безперервною пам’яттю пов’язує всі ці моменти так, що уможлиблюється розуміння всієї послідовності слів-подразників. Інформація із кожного попереднього моменту передається у наступний, зберігаючи свою ясність для сприйняття суб’єкта, так що останній розуміє не тільки кожне слово, а й зв’язок між ними.

Головною завадою на шляху навіювання ДЗСС засобом слів-подразників, за Ч. Тартом, є “перцептуальний захист”, або вибірковість сприйняття. Люди більшою мірою готові сприймати і бачити те, що вони б хотіли розуміти і бачити, і намагаються не бачити того, що вважають небажаним, а якщо все ж дещо небажане вже сприйняте, то свідомість намагається зруйнувати такі сприйняття, перетворюючи їх у щось більш бажане. Часто буває так, що сприйняття, яке є “бажаним” має вигляд зовсім непривабливий, але людина прагне саме його через те, що воно відповідає її особистій схильності. Частина первинних подразників (звуків) зберігає своє значення і тим самим забезпечує продовження процесу сприйняття, тоді як інші подразники виключаються із цього процесу чи набувають іншого спотвореного значення. Людина прагне до такого відбору із багатьох елементів сприйнятих ситуацій, який відповідає вже існуючим у її свідомості думкам і почуттям.

Проаналізуємо, які ж слова-подразники звучать на українських телеканалах. Контент-аналіз телеефіру телеканалу Інтер, який про-

водився 10.08.08., 11.08.08 та 13.08.08 у найбільш сприятливий для навіювання час (21.25 – 22.00), коли людський організм утомлений і потребує відпочинку, показав наступне:

1. Частоту звучання слів-подразників, що зафіксована такою (**табл. 1**).

2. Повторюваність слів-подразників протягом досліджуваного періоду була такою (**табл. 2**).

Контент-аналіз телеефіру телеканалу ICTV, який проводився 14.08.08., 15.08.08 та 17.08.08 в нічний час (21.25 – 22.00), показав наступне:

1. Частоту звучання слів-подразників, що виявилася такою (**табл. 3**).

2. Повторюваність слів-подразників протягом досліджуваного періоду була такою (**табл. 4**).

Контент-аналіз виявив також слова-подразники, які повторюються в ефірі обох телеканалів: “мама”, “я”, “щодня”, “не могу”, “они”, “світ”, “кіно”, “волосся”, “смерть”.

Співвідношення слів-подразників із негативним навантаженням до слів-подразників із позитивним на телеканалі Інтер в досліджуваній період 78% до 22%. Майже це ж саме співвідношення на телеканалі ICTV – 70% до 30%. При цьому під негативним навантаженням слів-подразників розуміємо сукупність чотирьох комплексів почуттів та переживань, які зумовлюють відсутність афіліації: 1) відчай (почуття відчаю, панічного жаху, слабкості і покинутості); 2) депресія (почуття горя, подавленості, спустошення, жалю до себе і відчуження); 3) неймовірний сум (почуття незручності, нетерпіння, суму, неможливості зосередитись); 4) нелюбов до себе (почуття власної непривабливості, обмеженості і постійне відчуття небезпеки).

Оскільки вплив на свідомість українців здійснюється у нічний час, то це майже унеможлиблює діяльність одного із стабілізаторів ДСС навантаженням. Хоча для людей розумової праці ймовірно бажання ще попрацювати, яке може перерости у безсоння.

Переважає ж більшість українських телеглядачів користуються стабілізацією негативного зворотного зв’язку (ефект розмови із телевізором, негативні емоції, викликані словами-подразниками тут же спрямовуються на джерело подразнення – телеекран), стабілізацією обмеження (ефект перемикання каналу, вимикання телевізора, зменшення звуку). Меншою мірою користуються стабілізацією позитивного зворотного зв’язку (іронічне сприйняття почутого).

Таблиця 1

Телеканал Інтер: 10.08.08. 21.25 – 22.00		
Мова	Слова	Озвучення: кількість разів
українська	краще	2
--/--	молоко	2
--/--	смак	2
--/--	м'який	2
--/--	насолода	2
--/--	розкішний	2
--/--	добре	2
російська	ты	5
--/--	мужчина	3
--/--	отойди	2
--/--	мудак	2
--/--	мама	6
--/--	уйди	2
--/--	не надо	3
--/--	меня	4
--/--	ничего нет	3
--/--	я	11
--/--	ничего	2
--/--	фотик	2
--/--	Господи	2
--/--	до свидания	2
--/--	смотри	2
--/--	не хочу	3
--/--	боюсь	2
--/--	главбух	4
--/--	спасибо	3
--/--	служба	2
--/--	доставки	2
--/--	пошли	3
--/--	садись	2
--/--	сроки	2
--/--	не умею	3
--/--	ветра	4
Телеканал Інтер: 11.08.08. 21.25 – 22.00		
українська	війна	2
--/--	смакувати	2
--/--	комфорт	2
--/--	целюліт	3
--/--	безлімітні	3
--/--	не оцінять	3
--/--	унікальна	2
--/--	сироватка	2
--/--	щодня	2
російська	поговорить	2
--/--	значит	2
--/--	я	5
--/--	потеряла	3
--/--	ребенка	2
--/--	понял	2
--/--	смотри	2
--/--	больно	2
--/--	вместе	2
--/--	сволочь	2
--/--	половина	2
--/--	мало	2
--/--	не надо	2
--/--	вы	3
--/--	допросы	2
--/--	кровожадность	2
--/--	почувствовала	2
--/--	не могу помочь	4
--/--	с наступающим	3
--/--	спасибо	2
--/--	сердце	2
--/--	водка	2
--/--	старый	2
--/--	они	2
--/--	завтра	2
--/--	елка	2
--/--	молодой	2
Телеканал Інтер: 13.08.08. 21.25 – 22.00		
українська	ти обрав	2
--/--	світ підтримав	2
--/--	чоловіче кіно	2
--/--	джерело	2
--/--	розмовляти	2
--/--	тру	2
--/--	целюліту	3

--/--	аромат	2
російська	просто беспредел	2
--/--	временный	2
--/--	не помешало	2
--/--	столкновения между фанами	2

Таблиця 2

Мова	Слова	Повторення: кількість разів
українська	перемоги	1
--/--	додому	2
--/--	обідати	2
--/--	сил	2
--/--	настрій	2
--/--	на роботі	1
--/--	смак	1
--/--	розрядився	1
--/--	можливо все	1
--/--	волосся	1
--/--	аромат	1
--/--	новий	2
--/--	комфорт	1
--/--	мрії	1
--/--	реальністю	1
--/--	добре	1
--/--	вогонь	1
--/--	коханья	1
--/--	справжня	1
--/--	якість	1
--/--	ти	2
--/--	обрав	2
--/--	світ	2
--/--	підтримав	2
--/--	чоловіче	2
--/--	кіно	2
--/--	війна закінчилась	1
--/--	війна триває	1
--/--	це не його війна	1
--/--	це не її війна	1
--/--	це не їхня війна	1
--/--	вирівнює	1
--/--	шкіру	1
--/--	антиоксидантів	1
--/--	джерело	1
--/--	диявольську спеку	1
--/--	налий усім	1
--/--	шипучого	1
--/--	вишуканого	1
--/--	я	2
--/--	заінтригована	1
--/--	зрілий	1
російська	ты	2
--/--	не вернись	1
--/--	дополнительная мотивация	1
--/--	не надо	1
--/--	меня	2
--/--	пожалуйста	1
--/--	я	2
--/--	мужик	2
--/--	она	1
--/--	спросить	1
--/--	мужчину	1
--/--	пошли	2
--/--	никого нет	1
--/--	делать	1
--/--	спасибо	1
--/--	мне	2
--/--	понимаешь	1
--/--	быстро	1
--/--	смерть	1
--/--	хорошо	1
--/--	решать	1
--/--	ребенка	1
--/--	посмотреть	1
--/--	вместе	1
--/--	все	1
--/--	много	1
--/--	здорово	1
--/--	вопросы	1
--/--	не люблю	1
--/--	они	1
--/--	нужна	1

Таблиця 3

Телеканал ICTV: 14.08.08. 21.25 – 22.00		
Мова	Слова	Озвучення: кількість разів
українська	пан	3
--/--	випадіння волосся	4
--/--	печінки	5
--/--	завжди	3
російська	одень	2
--/--	обуй	2
--/--	накорми	2
--/--	писатель	2
--/--	слухаю	2
--/--	не могу	2
--/--	боятся	2
--/--	скорей	2
--/--	воровка на доверии	2
--/--	запоминай	2
--/--	поехали	2
--/--	воровка	2
--/--	не знаю	3
--/--	дизертир	2
--/--	пиво	2
--/--	кругом не виноватый	3
--/--	не годится	3
--/--	столько снега	2
--/--	моей души	2
--/--	тихо	3
--/--	пожрем	2
Телеканал ICTV: 15.08.08. 21.25 – 22.00		
українська	завжди	3
--/--	поруч	2
--/--	літо	4
--/--	охороняти	2
--/--	жертв	2
--/--	не виживають	2
--/--	ця страва	2
--/--	смакує холодною	2
--/--	потрібно подавати холодною	2
--/--	грати зі смертю	2
--/--	крутий	2
--/--	неперемоожний	2
--/--	помста	2
--/--	лють	2
--/--	шашлик	3
--/--	вздуття	2
--/--	діарея	2
--/--	кишкові розлади	2
--/--	алергія	2
--/--	плями, плям	7
--/--	пляма	3
--/--	вода	2
--/--	бруд	3
--/--	національними парками США	2
--/--	сміливий	2
російська	спички	2
--/--	дай	2
--/--	открой	3
--/--	отзовись	2
Телеканал ICTV: 17.08.08. 21.25 – 22.00		
українська	засмердить	2
--/--	допомогти	2
--/--	зупинка дихання	2
--/--	версія	3
--/--	містер	3
--/--	камери	2
--/--	гізмо	3
--/--	запис	2
--/--	замінили	2
--/--	мила	2
--/--	сенаторе	2
--/--	піджени	2
--/--	дула	2
--/--	погляньте	2
--/--	я	5
--/--	сильний	2
--/--	зробить	2
--/--	підключайтесь	2
--/--	вболівайте	2
--/--	розмовляйте	2
--/--	безкоштовно	2
--/--	отримуйте	2

--/--	мама	2
--/--	купили	2
--/--	не оцінить	3
--/--	не могла	2
--/--	можу	3
--/--	впевнено	2
--/--	врятувати	3
--/--	у чоловічому клубі	2

Таблиця 4

Мова	Слова	Повторення: кількість разів
українська	спитати	1
--/--	душили під час сексу	1
--/--	перемовини	1
--/--	проблема	1
--/--	сьогодні	1
--/--	подруга	1
--/--	я	2
--/--	хіти	1
--/--	кіно	2
--/--	без реклами	2
--/--	бокс	1
--/--	тільки зараз	1
--/--	світ	1
--/--	вздуття	1
--/--	біль	1
--/--	дисбактеріоз	1
--/--	Національними парками США	1
--/--	проти алергії	1
--/--	отримуйте	1
--/--	телефонуй	2
--/--	усмішка	1
--/--	викрали	2
--/--	щодня	2
--/--	пиво	1
--/--	зв'язку	1
російська	моя обитель	1
українська	проти	2
--/--	завжди	1
--/--	не до гри	1
--/--	грим	2
--/--	видалить	1
--/--	не містить хлору	1
--/--	презентує	1
--/--	шукують	1
--/--	можеш	1
--/--	утекти	1
--/--	зі смертю	1
--/--	обдурити	1
--/--	смерть	1
російська	разберемся	1
--/--	хватит	1
--/--	снег	1
--/--	посмотри	1
--/--	иди	1
--/--	черт	1

Загалом в українському суспільстві наявні два види соціального мислення, які по-різному реагують на слова-подразники. Так зване первісне мислення, представників якого з кожним роком незалежності стає все більше; воно є містичне, пралогічне, нечуттєве до протиріч, непроникне для досвіду, і замість встановлення логічних відношень підкорене закону партиципації (співпричетності). Л. Леві-Брюль називає його таким, що: “не “анти-логічне” і не “алогічне”, але відноситься до суперечностей із байдужістю і не намагається уникнути їх, “холодне до логічної дисципліни” [2, с. 318]. Причому “сутність співпричетності полягає у тому, що будь-яка двоїстість

у ній стирається, згладжується, що, наперекір принципу протиріччя, суб'єкт є і самим собою, й істотою, якій він співпричетний" [2, с. 318–319]. Представникам цього мислення важливим є не смисл слів-подразників, а зовнішній антураж героя, котрий їх промовляє, його таємничість, загадковість.

Так зване наукове мислення “бачить речі послідовно, одну за одною; це, так би мовити, “лінійне бачення”. Воно не може здійснити стрибок, не зробивши при цьому похибки у своїй логіці, що це ставить його у глухий кут, і все врешті-решт стає для нього незв'язаним, ірраціональним чи туманним. Кожної миті воно бачить щось одне, і не може бачити більше, інакше впадає у суперечність. Якщо воно приймає у поле своєї свідомості якусь істину чи факт, то тим самим автоматично заперечує все, що відмінне від цієї істини чи факту” [3, с. 149]. Саме на це мислення, на нашу думку, спрямовані операційні впливи слів-подразників. У період пасіонарної дисперсності (див. [4]), зростає роль джерела інформації, розваг та неживого спілкування (книги, відеофільми), і вітчизняні телеканали, на жаль чи на радість, не дотягують до рівня запитів представників наукового мислення.

Одним із факторів, що заважає зусиллям впливу на думку світової спільноти, американські спеціалісти вважають збільшення кількості і доступність різноманітних засобів розповсюдження інформації. Особливо це стосується супутників зв'язку, що забезпечують телевізійні передачі і працю мережі Інтернет. Це ставить під сумнів цілеспрямований вплив на аудиторію не тільки в окремих регіонах, а й у світі в цілому. Наявність великого масиву джерел інформації дозволяє глядачам/слухачам, які мають свою власну думку, дивитись і слухати ті передачі, які відповідають їхнім уявленням [5].

Тому передачі на українських телеканалах, які показують окремі людські зриви, причиною котрих, на наше переконання, є постійний тиск негативної інформації для входження у ДЗСС за відсутності афіліації (задоволення від спілкування), скоріше походять на переможний рапорт. Зокрема, тут мовиться про невинуватого розтиражовані в новинах події, коли підлітки

безпричинно вбивали стареньких бабусь, коли їхні ровесники знімали на відео знущання над своїми однолітками-однокласниками, коли чоловік спалив сім'ю сторожа, коли міліціонери безпричинно жорстоко побили чоловіка на вокзалі, коли вчитель згуртував довкола себе злочинну групу з наміром заробити грошей, коли водій навмисне в'їхав на машині у натовп, коли дітей заставляли зніматись у порно-роліках.

ВИСНОВКИ

1. Українським телеканалам потрібно зменшити негативне навантаження слів-подразників на суспільну свідомість українців. Наприклад, після повідомлення про загибель людей у новинах варто додавати: “Висловлюємо співчуття сім'ям загиблих” і т. ін.

2. Українській кіноіндустрії треба зосереджуватись на творчості, а не на загальноприйнятих штампах повсякдення.

3. Органам центральної влади України доречно розробити і впровадити закон про безпеку від психологічних операцій із залученням широкого кола спеціалістів як технічних, так і гуманітарних наук. Причому роботу спеціалістів слід провести за методом Дельфі.

4. Подальше дослідження операційних впливів на суспільну свідомість дасть змогу виявляти і розрізняти ті впливи, які спричинюють позитивну чи негативну поляризацію.

1. Тарт Ч. Состояния сознания / Магический кристалл: Магия глазами ученых и чародеев: Перевод / Сост. и общ. ред. И.Т. Касавина. – М.: Республика, 1994. – 527 с.

2. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. – М., 1930. – 436 с.

3. Сатпрем Шри Ауробиндо, или путешествие сознания / Пер. с франц. А.А. Шевченко, В. Г. Баранова – Бишкек: Кыргызский филиал Инкоцентра РИА Новости “Глобус”, 1992. – 285 с.

4. Береговой В.І. Пасіонарна дисперсність як фактор конфліктності в суспільному управлінні // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Зб. наук. праць ДонДУУ. – Т. ІХ. – Вип. 4(94). Соціологія управління. Серія “Спеціальні та галузеві соціології”. – Донецьк: ДонДУУ, 2008. – С. 271–276.

5. Сафонов В. Оценка специалистами США эффективности психологических операций в Ираке // Зарубежное военное обозрение. – 2005. – №6. – С. 15–24.

Надійшла до редакції 25.09.2008.